

Predgovor

Kasni srednji vijek period je obilježen suprotnostima i burnim događajima, istovremenim djelovanjem integracijskih i dezintegracijskih silnica. To je razdoblje u kojem dolazi do značajnih promjena na političkom planu, ali i u drugim aspektima života, razdoblje koje je bitno odredilo kasniji razvoj hrvatskog društva. Dalmacija dolazi pod vlast Mletačke Republike te postaje dio mletačkog *Stato da mar*, čime je njezin zaseban razvoj određen za više stoljeća. Veliki dijelovi hrvatskog teritorija do kraja srednjeg vijeka potpadaju pod vlast Osmanlija i tako također bivaju odvojeni od ostatka hrvatskih zemalja. Iako su na početku kasnog srednjeg vijeka tek udaljena prijetnja, Osmanlije su ubrzo postale čimbenik koji je bitno utjecao na sudbinu hrvatskog naroda u tom razdoblju. Osim do gubitka teritorija, ratovi s Osmanlijama dovode i do teških pustošenja te posredno i neposredno nanose znatnu štetu gospodarstvu, a financijsku snagu države slabe i veliki troškovi za obranu. Posljedica osmanlijskih djelovanja su i velike migracije stanovništva kako unutar zemlje tako i izvan njezinih granica. Te su migracije dovele i do širenja hrvatskog imena na prostor srednjovjekovne Slavonije i stapanja hrvatskog i slavonskog plemstva, čime se stvara osnovica za buduću integraciju hrvatskog prostora.

Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo u tom je razdoblju u više navrata bilo suočeno i s borbama za krunu između različitih pretendena. One su također dovodile do značajnih razaranja, ali i do slabljenja položaja kralja u odnosu na barune, odnosno pripadnike najvišeg sloja plemstva i nosioce najvažnijih državnih dužnosti, kao i do promjena u načinu na koji je plemstvo doživljavalo samo sebe i nastanka ideje o plemstvu kao nositelju suvereniteta. Kasni srednji vijek je i razdoblje u kojem dolazi do niza reformi u sudstvu, upravi, poreznom sustavu, kao i do razvoja kulture i pojave renesanse umjetnosti i humanističke misli na ovim prostorima.

U radu na ovom svesku, kao i na sintezi u cjelini, polazilo se od postavke da je poznavanje različitih aspekata zbilje važno za razumijevanje cjeline povijesnog razvoja i da u povijesti, kako je to u »Predgovoru« ediciji Povijest Hrvata naglasio njezin glavni urednik Zoran Ladić, ništa nije nebitno, ni ono što je važnije (ili se bar takvim čini) ni ono naizgled nevažnije. Svezak pred nama stoga slijedi strukturu i pristupe primijenjene i u drugim svescima edicije. Uz pregled političke povijesti u određenom razdoblju (u ovom slučaju u kasnom srednjem vijeku), nastoji se dati i cjelovita slika društvenih, gospodarskih i kulturnih aspekata života ovoga prostora. Pritom se pozornost željelo svratiti i na istraživačka područja kojima dosad u historiografiji nije poklanjana veća pažnja, primjerice na povijest svakodnevnice ili povijest seljaštva, ali i na područja koja su usprkos svojoj važnosti u novije vrijeme ispala iz žari-

šta interesa povjesničara, poput jedno vrijeme vrlo popularne, a danas zanemarene, gospodarske povijesti. U knjizi se govori i o temama poput povijesti obitelji, kojima se u hrvatskoj historiografiji u zadnje vrijeme poklanja dosta pažnje, ali koje u sadašnjim sintezama hrvatske povijesti nisu obrađene, pa je ovo bila prilika da se šira javnost upozna i s istraživanjima tih područja. Neka od pitanja razmatranih u ovom svesku i danas su izuzetno aktualna, i to kako zbog toga što posljedice zbivanja u kasnom srednjem vijeku još uvijek osjećamo tako i zbog toga što se sa sličnim problemima suočavamo i danas. U tom kontekstu dovoljno je spomenuti pitanje utjecaja migracija na promjenu demografske situacije na hrvatskim prostorima.

Kako bi se upozorilo na specifičnosti povijesnog razvoja pojedinih područja, ali i na veze koje su među njima postojale, u svesku se nalaze i poglavlja posvećena regionalnim povijestima. Poklanjanjem pažnje prošlosti pojedinih regija želi se dati poticaj istraživanjima lokalne povijesti, kojima u hrvatskoj historiografiji općenito nije poklonjena dostatna pozornost, i to usprkos činjenici da takva istraživanja često omogućuju dublji uvid u složene društvene strukture, čime bavljenje lokalnom poviješću pridonosi i boljem razumijevanju nacionalne povijesti. S druge strane, budući da je hrvatsku povijest važno promatrati i u širem međunarodnom kontekstu, u knjizi se razmatraju i odnosi između hrvatskih zemalja i političkih, gospodarskih i kulturnih središta koja su naj snažnije utjecala na hrvatske prostore u promatranom razdoblju. No pritom se ne govori samo o tome kako su ta središta djelovala na razvoj i sudbinu Hrvatske već i o tome kako su ljudi podrijetlom iz naših krajeva i ovdašnji događaji obilježili njihovu povijest.

Suradnici u ovom svesku većinom su pripadnici srednje generacije povjesničara, a dolaze s različitih ustanova diljem Hrvatske. Iako se njihovi pristupi izradi tekstova, kao i ocjene pojedinih događaja, osoba i situacija koje donose, u određenoj mjeri razlikuju, što je posljedica poštivanja slobode svakog istraživača, svim je autorima zajedničko nastojanje da čitatelju pruže pregled sadašnjeg stanja istraživanja pojedinih tema i dosegnutog stupnja spoznaje, pri čemu navode i rezultate svojih najnovijih istraživanja. Osim toga, treba napomenuti da je želja da se stvori što cjelovitija slika prošlih vremena autore usmjerila prema novim metodološkim pristupima i dosad zapostavljenim vrelima, i to uz korištenje rezultata ne samo historiografije već i drugih znanstvenih disciplina, poput arheologije, povijesti umjetnosti, filologije i povijesti književnosti. Jednostavno rečeno, autori su željeli pokazati dokle smo u spoznajama o hrvatskom kasnom srednjem vijeku došli, istovremeno time dajući poticaj novim istraživanjima.

Nužno je napomenuti da se različit stupanj istraženosti pojedinih pitanja odrazio i na tekstove u knjizi. Teme koje su već dugo u središtu interesa znanstvenika koji se bave hrvatskim srednjovjekovljem mogle su biti iscrpnije obrađene od onih koje su tek nedavno privukle pažnju istraživača, dok su neke teme ovom prilikom zapravo tek otvorene. Pritom treba napomenuti i da ova knjiga pokazuje kako razvoj historiografije kao discipline u međunarodnom kontekstu te zahtjevi koje pred nas postavlja vrijeme u kojem živimo neminovno oblikuju interese istraživača.

Zahvaljujemo ustanovama i pojedincima koji su nam ustupili slike za korištenje, pri čemu napose treba istaknuti Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, kao i Josipa Bratulića i Stjepana Damjanovića koji su nam ustupili slike iz svoje knjige *Hrvatska pisana kultura. Izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća*, sv. 1 (Križevci – Zagreb 2005) te Zorana Ladića i Antu Nazora koji su

nam dopustili korištenje slika iz svoje knjige *Povijest Hrvata: ilustrirana kronologija* (Zagreb 2003). Zahvaljujem i izvršnom uredniku Luki Vukušiću na susretljivosti, strpljenju i svom trudu koji je uložio u rad na ovoj knjizi, kao i grafičkoj pripremi na čelu sa Željkom Podoreškim te Tomislavu Kaniškom koji je izradio karte. Posebna zahvala ide i recenzentima knjige akademiku Franji Šanjeku i dr. Milanu Kruheku, kao i glavnom uredniku edicije *Povijest Hrvata* Zoranu Ladiću na podršci i pomoći koju mi je pružio.

Nakraju ovu knjigu, s nadom da će čitateljima pružiti zanimljivo štivo te da će biti od koristi kako stručnim krugovima tako i široj čitalačkoj publici zainteresiranoj za hrvatsku povijest, predajem u ruke javnosti.

U Zagrebu, 15. ožujka 2019.

Marija Karbić